

in addition to some aboriginal families, there are families belonging to different brotherhoods settled down in Lepenac from different parts of Montenegro and Herzegovina. So, this paper presents a modest contribution to the acquaintance with the health culture of Montenegro.

DOPRINOSI LIJEČNIKA DUBROVAČKE REPUBLIKE
U ZBRINJAVANJU UROLOŠKIH BOLESTI U CRNOJ GORI
TIJEKOM XV I XVI STOLJEĆA

Jurica BAČIĆ

Među kirurškim bolestima srednjeg vijeka, kao što su fistule, kile, kostolomi i iščašenja, rane od uboda strijele i sl., vrlo često se spominju bolesti mokraćnih kamenaca. Još i danas je uvriježen naziv za urolitijazu »dalmatinische Krankheit«. Premda je vrlo teško ustanoviti kada je prvi put bolest mokraćnih kamenaca nazvana dalmatinska bolest, ipak možemo ustvrditi da je našim priobalnim pojasom, ako isključimo zarazne bolesti, »harala« litijaza.

Sam Amatus Luzitanus se čudi koliko mnogo ima bolesnika od urolitijaze u Dubrovniku i pokušava dati svoje tumačenje toj pojavi (1).

Od 1527. do 1532. god. u Dubrovniku boravi, ne bez medicinskog razloga, kirurg Mariano Santo, slavno ime srednjovjekovne medicine, pronalazač nekoliko kirurških instrumenata, a proslavio se svojom metodom vađenja kamenaca iz mokraćnog mjehura, kasnije nazvana »sectio Mariana« (2, 3). Godine 1534. u Veneciji piše raspravu: »De lapide renum et vesicae«, na temelju bogatog iskustva stečenog u liječenju uroloških bolesnika u našim krajevima (3).

Iz različitih ugovora što ih srednjovjekovni liječnici sklapaju s bolesnicima, te raznih sudskih srednjovjekovnih vještačenja, možemo dobiti grubi uvid o zastupljenosti urolitijaze među našom priobalnom populacijom (4).

Zadivljuje smjelost srednjovjekovnih operatera kad znamo kakvo je bilo skromno poznavanje anatomskih odnosa urogenitalnog područja, s jedne strane, a i objašnjenje uzročnosti infekta i postupaka koji su se provodili da se infekti i posljedice infekta rane pokušaju smanjiti, s druge strane.

Krivo bismo zaključili kad bismo smatrali da se bolest mokraćnih kamenaca liječila samo operativnim putem. Srednjovjekovna farmakologija je puna lijekova i savjeta kako da se spriječi stvaranje kamena u mokraćnim putevima, ili pak kojim sredstvima da se ublaže tegobe od već nastalog kamena (5).

Obilata i, danas gledajući, čudnovata ljekovita sredstva, kao što su »prah žeženog stakla«, »preparirana jareća krv«, »prah od skorpija«, »pepeo sažgana zeca«, »neoperušani vrapčić, spaljen i stučen«, uz izdašnu po-

moć Gospodnju, sigurno da nisu mogla dovesti do izгона kamenca. Ako je kadikad i došlo do izmokrenja, bilo bubrežnog bilo mjehurovog kamenca, to je sigurno bila samo sretna okolnost i slučajnost koja je mogla uveliko širiti lažnu slavu fizikusu koji je propisao »moćni« lijek i liječniku koji je taj lijek spravio. Međutim, otkada je svijeta i vijeka, čovjek je tražio sredstva da otkloni uzročnost svojim tegobama (8).

Medicinska srednjovjekovna saznanja su bila i odviše skromna da bi mogla dati bolja farmakološka sredstva u suzbijanju stvaranja ili pak liječenja posljedica mokraćnih kamenaca od »skorpionova praha«. I, vjerojatno, baš zbog slabog uspješnog djelovanja praškova i dijeta, nerijetko se vrše operacije na mokraćnom mjehuru u svrhu odstranjenja kamenca i otklanjanja tegoba njime uvjetovanih. Zbog toga je i potreba za vrsnim litotomistima, a zbog toga se i njihovo umjeće cjeni i dobro nagrađuje.

S obzirom na to da su dubrovački liječnici oduvijek bili na dobrom glasu, nerijetko oni odlaze u susjedna, bilo bliža bilo daljnja područja Republike u svrhu liječenja tamošnjih velmoža, velikaša ili dostojanstvenika.

U Dubrovačkom arhivu postoje mnogobrojni zapisi o odlasku dubrovačkih kirurga ili fizikusa u Bosnu i Hercegovinu, Sandžak, Herceg-Novi, Boku Kotorsku i slično. Nailazimo i na zapise o dolasku bolesnika iz spomenutih krajeva u Dubrovnik, a u svrhu traženja liječničke pomoći za svoje tegobe. Najbrojniji su zapisi koji pripadaju XV i XVI stoljeću.

Za poznavanje urološke prošlosti crnogorskog i dubrovačkog područja zanimljiv je zapis Malog vjeća Republike od 22. listopada 1546. godine u smislu sudske rasprave i optužbe protiv kirurga Ivana-Andrije zbog nedovoljnog zalaganja prilikom liječenja Đorđa Basana, sina Nikole Basana iz Bara. Potpuni tekst spomenute odluke glasi:

Prihvaćeno je da se osudi magister Ivan-Andrija, kirurg, da vrati Nikoli Basanu iz Bara osam zlatnih dukata kao dio plaće za liječenje njegova sina Đorđa koji je bolovao od bolesti kamenca. To stoga jer jasno proizlazi iz procesa koji je proveden pred ovim Vjećem, da nije u liječenju bolesnika uložio onu pažnju koju je morao uložiti. Također da je dužan vratiti Nikoli Basanu kamen koji je u nekoliko komada izvadio iz tijela bolesnika i da ne smije napustiti Dvor dok ne vrati osam dukata i spomenuti kamen. I da unaprijed rečeni magister Ivan-Andrija ne smije više vršiti kirurško zvanje ni u gradu ni na našoj teritoriji, pod kaznom od 100 dukata u slučaju da prekrši ovu naredbu. Odmah je presuda bila pročitana i saopćena gore spomenutom magistru Ivanu-Andriji. Istoga dana je Nikola Basano svojevoljno izjavio da je primio od magistra Ivana-Andrije osam zlatnih dukata i spomenuti kamen (9).

Teško je sada utvrditi u čemu je bio loš postupak magistra Ivana-Andrije. Ali, svakako je hvale vrijedna odluka dubrovačke vlade da vodi brigu o ispravnom vršenju kirurške dužnosti, a nije teško ni razumjeti odluku da se žrtvuju usluge koje Republici pruža magister-kirurg, a na račun dobrosusjedskih odnosa s Barom. Da je odluka sprovedena striktno u djelo, potvrđuje i podatak da u kasnijim spisima nigdje ne susrećemo ime kirurga Ivan-Andrije (10).

Za poznavanje srednjovjekovne urološke patologije — koja se ne odnosi samo na bolest kamenaca — vrijedan je opis bolesti turskog emira

iz Herceg-Novog iz 1557. god. koju navodi Amatus Luzitanus u svojoj šestoj centuriji.

Naime, od 100 slučajeva svoje dubrovačke kazuistike, pod brojem devedeset i četiri Amatus piše:

Ozdravljenje od čira na bubrežima (abscessus renum) uzimanjem naravne slane vode sa sastavom salitre. Emirius Eneocastreusis je usljed abscesa na bubrežima dobio čir. Nakon što sam smislio mnoge lijekove od kojih nije bilo nikakove koristi, poslao sam ga u Tuzlu da tu pije naravnu vodu koja se sastoji od sumpora i salitre s pretežnim dijelom od soli. Tu je ostao cjeli mjesec. Uzimanjem i upotrebom te vode tako je, rekao bih, na čudan način, ozdravio da su mu se divili.

Bilješka: Tuzla je selo u donjoj Mesiji, oko 150.000 koraka udaljeno od mora (korak-rimski »passus«, iznosi oko 1,50 m, op. pr.). U njemu se dade vidjeti bunar iz kojeg izlazi ružan miris. Njegova je voda bojom bjelušasta, vrlo studena i vrlo slana ukusa. Susjedi nju na laganom ognju ukrućuju u sol, ali manjim dijelom. Najvećim pak dijelom drva iz obližnje šume sastave se na prikladan način u hrpu i zapale se podmetnivi oganj ispod njih. Dok raste plamen, ta voda ga veoma podstiče nego što ga gasi. Kada se pak sva drva pretvore u žeravu, pogase se izobilnom vodom. Usljed toga se komadi vrlo lako pretvore u pepeo. To u ovim krajevima služi kao sol i ne uzimaju lako drugu. Ona pepeljasta boja ostane ipak i dalje, a tako i neugodan miris. Ukus joj je pak vrlo grub.

Za ovaj bunar plaća se turskom kralju u ime poreza po pet zlatnih dukata dnevno. Budući pak da se voda iz njega, jer je bila odveć slana, nije mogla piti, preporučio sam da izdube unaokolo i da pije vrlo tečnu vodu koja je tu izbijala. Uzimajući je za piće, ovaj Turčin je ozdravio u trideset dana. Tuzla na turskom je ono što se na latinskom zove solana (11).

Iz ovoga, možemo slobodno reći, iscrpnog opisa slanog tuzlanskog izvora i uputa za liječenje, datih po Amatusu hercegnovskom emiru 1557. god., možemo dobiti uvid u srednjovjekovni način liječenja upalno-gnojnih bubrežnih bolesti. Ostaje za diskusiju na kakav način je Amatus ustanovio »bubrežni absces«, jer je emir ozdravio više zahvaljujući svojoj imunobiološkoj otpornosti nego tuzlanskoj vodi i Amatusovu liječenju. Ipak nam je Luzitanus svojim zapisima pomogao da bolje upoznamo srednjovjekovnu Tuzlu, urološke tegobe hercegnovskog emira i medicinska tumačenja uzročnosti urološke patologije i terapije u dubrovačkom crnogorskom području 1557. godine.

Zaključak

Bolesti kamenaca u mokraćnim putevima i njihove popratne komplikacije zbog svoje učestalosti često su bile predmetom zanimanja srednjovjekovnih liječnika. U bogatom materijalu Dubrovačkog povijesnog arhiva nerijetko nailazimo na zanimljive urološke zapise koji se odnose na tumačenje nastanka urološke simptomatologije i način liječenja uroloških bolesnika u prošlim vremenima.

Iz više razloga su liječnici Dubrovačke Republike djelovali u liječenju stanovnika susjednih krajeva.

U referatu je dat kratak prilog poznavanju urološke povijesti XV i XVI stoljeća s obzirom na djelovanje liječnika Republike na teritoriju Crne Gore, uz osvrt na liječenje Đura Basana iz Bara (1546), a po magistru Ivanu-Andriji, te upute za liječenje turskog emira iz Herceg-Novog (1557).

Oba dokumenta su vrijedan prilog poznavanju naše srednjovjekovne medicinsko-pravne i epidemiološko-klimatske prošlosti.

Literatura

1. Glesinger L.: Amatus Lusitanus i njegov liječnički rad u Dubrovniku. Biblioteka jevrejskog narodnog kalendara, Zagreb—Beograd, 1940; — 2. Bazaha V.: Pregled povijesti zdravstvene kulture dubrovačke republike. Dubrovački horizonti, Zagreb, 1972; — 3. Glesinger L.: Iz dubrovačkih dana talijanskog kirurga Marijana Santa. Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka, JAZU, Zagreb, 1968; — 4. Grmek M. D.: Srednjovjekovni ugovori o liječenju s hrvatskog područja. Iz hrvatske medicinske prošlosti, Zagreb, 1954; — 5. Velnić V.: Ljekarna Male braće u Dubrovniku. Spomenica 650-godišnjice ljekarne »Male braće« u Dubrovniku. Institut za povijest prirodnih, matematičkih i medicinskih nauka, JAZU, Zagreb, 1968; — 6. Tartalja H.: Dubrovačko ljekarništvo. Veteris ragusae medicina et farmacia, Pliva, 1969; — 7. Velnić V.: Ljekarnica Male braće u Dubrovniku (historijat i njene kulturne tekovine). Saopćenja, 10/3, Pliva, Zagreb, 1967; — 8. Dugački V.: Borba protiv boli kroz vjekove. Saopćenja, 7/4, Pliva, Zagreb, 1967; — 9. Iz Dubrovačkog arhiva: Consilium minus, 40, 233—234, 1546; — 10. Jeremić R., Tadić J.: Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika. Knjiga II, Beograd, 1939; — 11. Amatus Lusitanus: Curationum medicinalium Centuria septem (za prevod originalnog teksta zahvaljujem dr Bakotinu iz »Male braće«).

CONTRIBUTION OF PHYSICIANS IN REPUBLIC OF DUBROVNIK TO THE TREATMENT OF UROLOGIC DISEASES IN MONTENEGRO IN THE XVth AND THE XVIth CENTURIES

Jurica BAČIĆ

The diseases of the urine tract stones and the accompanied complications had been the object of interest of many medieval physicians. In Dubrovnik, we can find very interesting urological notes related to the interpretation of the urological symptomatology appearance and the way of treatment of the urological patients in the past times.

The population of the neighbouring regions were treated by physicians from the Republic of Dubrovnik for many reasons.

The author gave a short review of the knowledge of the urological history in the XVth and the XVIth centuries in relation to the activity of physicians from the Republic of Dubrovnik on the territory of Montenegro. There is a special reference to the treatment of the patient Đura Basan from Bar (1546) according to the methodes of Ivan Andrija, the pharmacist, as well as the instructions for the treatment of the Turkish emin from Herceg Novi (1557).

Both documents are a valuable contribution to the knowledge of our medieval medical-legal and epidemiological-climatic past.

O JEDNOJ RAFINIRANOJ PRIMJENI SANITARNO-PREVENTIVNIH MJERA U POLITIČKE SVRHE OD STRANE MLETAČKIH VLASTI U BOKI KOTORSKOJ POČETKOM 1749. GODINE

Đorđe MILOVIĆ

Početakom 1749. godine tadašnji pečki patrijarh Atanasije došao je u današnje Crnogorsko primorje u službeni obilazak crkava, manastira i sveštenstva. Ovi krajevi (misli se na njihov pravoslavni živalj) bili su pod crkvenom jurisdikcijom Crnogorskog vladikanstva, a ovo je opet ulazilo u sastav Pečke patrijaršije. Peć se nalazila tada u sastavu Turske otomanske države, a sjedište crnogorskog vladike bilo je Cetinje, istovremeno i prestonica crnogorske države. Ovi pak krajevi današnjeg Crnogorskog primorja bili su u to doba u sastavu Mletačke Republike. U Kotoru je bilo sjedište vanrednog providura (1) (na ovoj funkciji se u ovo vrijeme nalazio Vićenco Griti), a u Herceg-Novom sjedište providura (koju funkciju je u to vrijeme imao Marin Vituri). Najzad, na položaju crnogorskog vladike nalazio se tada vladika Sava Petrović.

Prateći dokumenta mletačkih arhiva koji govore o ovom događaju, u mogućnosti smo da osvijetlimo jedan veoma interesantan primjer kako se mletačka vlast u Boki veoma spretno i efikasno poslužila sanitarno-preventivnom mjerom kontumaca u čisto političke svrhe: da onemogući (ili bar svede na najmanju mjeru) kontakte naroda ovoga kraja s njihovim vrhovnim vjerskim poglavarom. Evo šta o tome govore sačuvani mletački dokumenti.

Patrijarh Atanasije trebalo je da stigne u Primorje 8. januara 1749. (tj. 26. decembra 1748. po starom kalendaru), znači: na drugi dan pravoslavnog Božića. Mletačke su vlasti, preko svojih ljudi, osigurale prijem permanentnih obavještavanja o patrijarhovom dolasku, kretanju, djelatnosti i sl. Već 7. januara 1749. vanredni providur u Kotoru prima o tome pismenu obavijest od serdara Nika Ljubanovića iz Grblja, kojom ga ovaj obavještava da sutra (dakle: 8. I) patrijarh Atanasije stiže u Grbalj, u manastir Podlastvu (2). Samo dva dana kasnije isti izvještač obavještava vanrednog providura znatno detaljnije o patrijarhovom boravku u Grblju, o njegovom držanju, kao i o držanju crnogorskog vladike Save koji je bio u njegovoj pratnji, te o držanju Grbljana. Ovaj izvještaj ne daje mletačkoj vlasti nikakvog osnova za bilo kakvu bojazan ili sumnju u pogledu patrijarhovog rada i držanja na ovom dijelu mletačkog područja (3). S druge strane, i sam patrijarh, dolazeći na mletačku teritoriju, pismeno je izvijestio vanrednog providura Kotora o tome (kao najvišeg predstavnika mletačke vlasti na tom teritoriju) svojim pismom datiranim sa 27. de-